

Gotthold Ephraim

Lessing

HRY * BÁSNĚ * BAJKY

EPIGRAMY

PRAHA

Státní nakladatelství krásné literatury,
hudby a umění

1954

nebo když zůstane, pak zůstává
proto, že poznal a že lepší zvolil.
Tak! Sděl mi tedy svoje poznání.
Ať uslyším ty tvoje důvody,
o nichž jsem neměl čas sám přemýšlet.
Ať poznám volbu, jež tvé důvody
určuje, — všechno ovšem důvěrně —
abych tvou volbu mohl přijmout také.
Jak? Žasneš? Měříš si mne zkoumavě? —
Možná, že opravdu jsem první sultán
s takovým vrtochem, však nezdá se mi,
že by byl právě nedůstojný snad
pro sultána. — Mám pravdu? — Nuže mluv!
Mluv! — Nebo bys chtěl na rozmyšlenou
mít chvílku? Dobrá, dopřeji ti ji. —
(Zda naslouchá? Rád bych si poslechl,
zda jsem si dobře vedl. —) Přemýšlej.
Přemýšlej rychle! Brzy vrátím se.

(Jde do vedlejšího pokoje, kam odešla Sittah.)

V Ý S T U P Š E S T Ý

Nathan sám

Hm, hm! — Podivná věc! — Jak mi jen je? —
Copak chce sultán, co? — Připravil jsem se
na peníze; a on chce — pravdu. Pravdu!
Tak v hotovosti, ryzí — jako by
i pravda byla mincí! — Kdyby ještě
tou starou mincí, jež se vážila! —
Tohle by ještě šlo! Ale tou novou,
která se razí a kterou jen tak
na prkno vyplatíš, tou přece není!
Že shrábl bys jak peníz do váčku
i pravdu do hlavy? Kdo je zde žid?

Já nebo on? — Co však — což kdyby si
vpravdě té pravdy nezádal? — Ač, ač
to podezření, že by pravdu jen
užíval jako past, je malicherné! —
Že malicherné? — Co je velkému
snad malicherné? — Jistě, jistě, vždyť
vyrazil dveře, vrazil do domu!
Když přítel jde, tak klepá, naslouchá. —
Musím být obezřelý! — Ale jak?
Zarytým židem být, to nemohu. —
Přestat být židem mohu ještě méně.
Vždyť, když ne žid, hned mohl by se ptát,
pročpak ne moslemín? — To, ano, to
mne může spasit! — Neodbýváme přec
jen děti pohádkou. — Už jde. Jen ať jde!

V Ý S T U P S E D M Ý

Saladin a Nathan

SALADIN

(Tak, pole je zde čisté!) — Přicházím
snad příliš rychle zpět? Jsi u konce
už se svým přemítáním. — Nuže, mluv!
Nikdo nás neuslyší.

NATHAN

Mohl by
nás slyšet celý svět.

SALADIN

Tak tedy je
si Nathan jist svou věcí? Tomu říkám
moudrý muž! Nikdy pravdu netajit!
Dát pro ni všechno v sázku, ba i život!
I majetek, i vlastní krev.

NATHAN

Tak, tak,
když je to nutné, když to prospívá.

SALADIN

Teď mohu tedy doufat, že svůj titul:
Ten, který opravuje svět a zákon,
mám právem.

NATHAN

Krásný titul, opravdu!
Než se ti, sultáne, však zcela svěčím,
dovolil bys, abych ti vyprávěl
maličkou povídku?

SALADIN

Proč ne? Vždy jsem
byl přítel povídek, když vyprávěl
je někdo dobře.

NATHAN

Dobře vyprávět,
to právě nedovedu.

SALADIN

Zase už
tak hrdě skromný? — Rychle, vypravuj!

NATHAN

Žil v dávném věku na východě muž,
ten dostal od toho, jenž měl ho rád,
nesmírně cenný prsten. Kámen v něm
byl opál a hrál všemi barvami.
I tajnou moc měl, dělal příjemným
Bohu i lidem toho, kdo jej nosil
s tou důvěrou. Jakýpak div, že muž,
jenž na východě žil, jej s prstu
nesnímal nikdy; a vše zařídil,

aby jej svému rodu udržel
už navždy? A to tak, že ze svých synů
dal prsten tomu nejmilejšímu
a stanovil, ten aby prsten dal
zas tomu ze svých synů, kterého
má nejvíc rád; a vždycky nejmilejší
aby byl hlavou, pánem rodu, ať si
je prvorozený či ne, jen z moci prstenu. —
Rozuměj, sultáne.

SALADIN

Ano, jen dál!

NATHAN

Tak dědil prsten syn vždy od syna,
až přišel k otci, jenž měl syny tři;
a všichni tři ho stejně poslouchali
a všechny tři nemohl proto jinak
než stejně milovat. Jen občas zdál
se mu hned ten či ten, hned třetí zas
hodnější prstenu — jak právě byl
kdy který o samotě s ním a druzí
nemohli sdílet srdce s ním; — pak on
ve zbožné slabosti každému z nich
ten prsten sliboval. Tak šlo to tedy,
pokud to šlo. — Tu blížila se smrt
a dobrý otec byl teď v nesnázech.
Rmoutí ho, že má dvěma synům svým
tak ublížit, když přece spoléhali
na slovo, jež jim dal. — Co dělat má? —
I pošle tajně prsten umělci,
aby mu podle něho zhotovil
dva jiné. Jen ať práci nešetří
či nákladem, tak aby stejně byly
s tím prstenem. To umělci
se podaří. Když dílo přinese,
sám otec pravý prsten nemůže

rozeznat od druhých. Hned radostně,
každého zvlášť, své syny zavolá;
každému dá zvlášť svoje požehnání, —
i prsten, — a pak zemře. — Posloucháš?

SALADIN

(který se od něho zaražen odvrátil)

Poslouchám! — Jenom brzy skončí už
tu svoji pohádku. — Bude to už?

NATHAN

Jsem u konce, neboť co ještě zbývá,
se samo sebou rozumí. Tak sotva
byl otec mrtev, chce být každý pánem,
každý má prsten. Přou se, zkoumají
a viní. Nadarmo; ten pravý prsten
se nedal prokázat; —

(po přestávce, v níž očekává sultánovu odpověď)

skoro tak jak teď
i nám zde — pravá víra.

SALADIN

Jak? To má
být odpověď na moji otázku?...

NATHAN

To mne má jenom omluvit, když nemám
odvahu rozlišit ty prsteny,
jež otec udělat dal s úmyslem,
aby se pravý nedal rozlišit.

SALADIN

Prsteny! — Jen si se mnou nehraj! — Myslím,
že náboženství, jež jsem jmenoval,
se přece dají dobře rozlišit.
Až na šaty a na jídlo a pití!

NATHAN

Jenom ne v jejich základech, tam ne. —
Vždyť mají všechna základ v dějinách.
Ať v písemném či v ústním podání!
A dějiny můžeme přijímat
přece jen s vírou? — Ne? — A o které
víře snad máme nejmíň pochybností?
O víře svých? Těch, jejichž krví jsme?
Těch, kteří od dětství nás zahrnují
důkazy lásky? Kteří nikdy přec
nás neoklamali, leč jenom tam,
kde klamán být nám bylo prospěšnější? —
Jak mohu méně věřit otcům svým
nežli ty tvým? Anebo naopak. —
Mohu tě žádat, abys potrestal
své předky za lež, jenom abys nebyl
v rozporu s mými? Nebo naopak?
To platí také o křesťanech. Ne? —

SALADIN

(Proboha! Opravdu, ten muž má pravdu.
Musím být zticha.)

NATHAN

A teď vraťme se
zas k prstenům. Synové, řekl jsem,
se obvinili; každý přísahal
před soudcem, že má prsten od otce
a z jeho ruky. — Pravda! — Když už prý
měl od něj dávno slib, že přednosti,
jež prsten měl, sám bude užívat. —
To není menší pravda! — Otec že,
tak tvrdil každý, by prý nemohl
být k němu neupřímný; a než by
připustil podezření proti otcí,
tak milému: spíš musí svoje bratry
z podvodné vinit hry, byť jinak o nich

vše nejlepší chce věřit; však už prý
si poradí, jak zrádce vypátrat;
a dovede se mstít.

SALADIN

A pověz teď,
co soudce? — Věru teď rád uslyším,
co tvými ústy soudce řekne. Mluv!

NATHAN

Ten řekl: Když mi nepřivedete
co nejdřív svého otce, odmítnu
vás soudit! Mám tu řešit hádanky?
Jsem proto zde? Anebo čekáte,
až pravý prsten ústa otevře?
Počkejte však. Jak slyším, pravý prsten
má v sobě divnou moc, že vlastníka
si Bůh i lidé oblíbí. To musí
rozhodnout! Nepravý prsten přece
to neumí! — Nu, koho z vás dva druzí
nejvíce milují? — Nu! Mlčíte?
Prsteny jenom zpětně působí?
Ne na venek? Každý sám sebe jen
nejvíce miluje? — Pak všichni tři
jste podvedení podvodníci! Tak.
A prsteny jsou všechny nepravé.
Ten pravý prsten patrně se ztratil.
Váš otec, aby ztrátu nahradil
a skryl, dal za jeden tři zhotovit.

SALADIN

Výborně!

NATHAN

A když nechcete, tak řekl
jim soudce, radu místo rozsudku:
pak jděte! — Ale moje rada zní:
Smiřte se s věcí tak, jak je, a má-li

každý z vás prsten od otce, ať věří
každý, že jeho prsten bez pochyb
je pravý.] — Možná, že už otec nechtěl
v svém rodě trpět déle tyranství
jednoho prstenu! — A jistě, že
vás všechny tři měl rád a stejně rád:
když nechtěl dva z vás odstrčit, jen aby
přál jedinému z vás. — Ať usiluje
s neúplatnou láskou každý z vás
o jeho lásku prostou předsudků!
(Ať o závod se snaží každý z vás,
aby v svém prstenu sám objevil
moc drahokamu! Pomozte té síle
mírností a svou snášenlivostí
a nejrůznější oddaností k Bohu!)
A ukáže-li se pak u pravníků
ta síla drahokamů: tak je pozvu
za mnoho tisíc let zas před soud sem,
před tuto stolicí. Zde moudřejší
muž bude sedět, nežli já jsem byl,
a soudit. Jděte! — Takto řekl jim
ten skromný soudce.

SALADIN

Bože!

NATHAN

Sultáne,
když cítíš, že jsi snad ten slíbený
moudřejší muž...

SALADIN

(jenž k němu přiskočí a uchopí ho za ruku, kterou až do konce nepustí)

Bože! Já prach? Já nic?

NATHAN

Co je ti, sultáne?

SALADIN

Můj Nathane! —
Ty tisíce let, o nichž mluvil soudce,
ty ještě nepřešly. — A jeho soudní
stolice není mou. — Jdi. — Ale buď mi
přítelem.

NATHAN

Víc už nechce Saladin
mi říci nic?

SALADIN

Nic.

NATHAN

Nic?

SALADIN

Už nic. — A proč?

NATHAN

Byl bych si ještě příležitost přál,
abych ti prosbu mohl přednésti.

SALADIN

Nač k prosbě příležitosti? — Jen mluv!

NATHAN

Přicházím s dlouhé cesty, na které
jsem dluhy vymáhal. — A skoro mám
na hotovosti příliš mnoho peněz. —
Čas začíná být zase povážlivý; —
a nevím, jak je jistě uložit. —
A tu jsem myslel, že snad ty, — když válka
blíží se a žádá peněz víc a víc, —
bys něco potřeboval.

SALADIN

(díívaje se mu upřeně do očí)

Nathane!

Nechci se ptát, zda už tě navštívil
Al Hafi; — nechci také pátrat, zda
tě podezření k tomu nevede,
že se mi nabízíš...

NATHAN

Jak? Podezření?

SALADIN

Já jsem ho hoden. — Odpust mi! — Co naplat?
Musím se přiznat, že jsem tě už chtěl —

NATHAN

Snad ne mne také žádat o totéž?

SALADIN

Ovšem.

NATHAN

Tak pomozeno bylo by
nám oběma! — Tím však, že nemohu
ti poslat celou hotovost, je vinen
ten mladý templář. Vždyť jej přece znáš.
Tomu mám ještě předtím vyplatit
velikou částku.

SALADIN

Templář. Nechceš snad
i moje nepřátele úhlavní
teď podporovat svými penězi?

NATHAN

Mluvím jen o jednom, kterému život
jsi ušetřil...

Ah! Co mi připomínáš!
Na toho mladíka jsem zapomněl
už docela! — Ty znáš ho? — Kde je?

NATHAN

Jak?

Tak nevíš, jak mnoho mně připadlo
z milosti, kterou jsi mu dal? Vždyť on
zachránil moji dceru z plamenů
a nasadil svůj darovaný život.

SALADIN

To učinil? — Na to však vypadal.
To by byl učinil také můj bratr,
jemuž se tolik podobá! — Což je tu
snad ještě? — Přiveď jej! — Svě sestře jsem
už tolik o tom bratru vyprávěl,
a nezná ho. Musím jí alespoň
ukázat jeho věrnou podobu! —
Jdi, přiveď ho! — Jak jeden dobrý čin,
i když jej pouhá vášeň zrodila,
dá vzkličít mnoha jiným dobrým činům!
Jdi, přiveď ho!

NATHAN

(pouští Saladinovu ruku)

Hned půjdu! Ostatní
však také platí?

(Odejde.)

SALADIN

Že jsem nenechal
svou sestru naslouchat! — Teď rychle k ní!
Ale jak jí to všechno vypovím?

*(Odejde druhou stranou.)**(Scéna: pod palmami blízko kláštera, kde templář očekává Nathana.)*

TEMPLAŘ

(přechází, bojuje sám se sebou, až vybuchne)

— Zde zastaví se oběť znavená. —
Dobrá! Já nechci, nechci vědět přesněji,
co ve mně děje se; a nechci věřit,
co stane se. — Dost, nadarmo jsem prehl!
Marně. — A víc jsem přece nemohl
nic, nežli prehnout! — Přijď, co přijít má! —
Ta rána, kterou jsem se přijmout zdráhal
tak dlouho, příliš rychle dopadla,
než abych se jí vyhnul. — Vidět ji,
tu, kterou spatřit jsem tak málo chtěl, —
vidět ji, rozhodnut už nikdy s očí
ji nepustit — Co — rozhodnutí? To je
úmysl a čin: a já jsem trpěl,
trpěl jen. — Vidět ji a pocit mít:
jsem připoután k ní a jsem vetkán v ní,
to jedno bylo. — Jedno je. A žít
odloučen od ní, nevím, jak bych mohl;
to byla by má smrt, i tam, kde ještě
jsme po smrti, i tam má smrt. — A to
když láska je — a templář miluje, —
pak miluje židovskou dívku křesťan. —
Hm! A co na tom? — Už víc předsudků
jsem odložil v té zemi zaslíbené —
a proto je i pro mne velebená! —
Co chce můj rád? Jsem jako templář mrtev;
mrtev jsem pro něj byl už v okamžiku,
v němž jsem se stal zajatecem sultána.
A hlava, již mi sultán daroval,
je ještě táž? — Je nová, neví nic
o tom, co oné všechno namluvili
a co jí poutalo. — A lepší je,